

V. MISCELLANEA

CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE ÎN 1916 DESCRISĂ ÎN MEMORIILE CAPORALULUI SANITAR VASILE MIHĂILESCU

Mihail ADAFINI*

THE ROMANIAN 1916 CAMPAIGN SEEN BY CORPORAL VASILE MIHĂILESCU (Abstract)

Three quarters of a century after Romania's involvement in World War I we had a chance to see printed some of the war records of the medical corporal Vasile Mihailescu born in Panciu city. This article refers to the 1916 campaign which started in mid August until the stabilization of the front in southern Moldavia on the lower Siret River and middle course of Putna River in the early January 1917.

Although his studies were limited to the elementary school, the writer managed like few others to describe the horrors of war, the sufferance undergone by the Romanian army since its retreat from southern Transylvania.

After an optimistic start, especially among the civil population, which hailed with enthusiasm the trains carrying Romanian troops to Ardeal in order to liberate the Romanian provinces under the Austrian Hungarian rule, the war records tell about the days, weeks and months of continuous retreat in front of the enemy.

The repeated defeats against an enemy with superior military technique, having already two years of war experience, better equipped and well organized, caused disarray amongst the Romanian army.

Corporal V.M. describes the activity of the Ambulance of XIIIth Division starting with medical officers and pharmacists to medical corporals and soldiers: arranging of campaign hospitals in schools and town halls, amputations of arms and legs, taking care of wounded, the burial of deceased, the cleaning of parasites and others. We can read dreadful pages describing the retreat of the Romanian army and population under continuous rain, cold, walking in muddy dirt roads where canons, military carts, ambulances, campaign kitchens used to get stuck, usually accompanied by carts carrying the wealth of refugees, cattle, women carrying children in their arms etc. The campaign ended in a disaster for the Romanian army.

Keywords: *First World War, officers, physicians, casualties, frontline.*

* Profesor Liceul Tehnologic "Al.I.Cuza" Panciu, președintele filialei Vrancea a Societății de Științe Istorice din România;

Date biografice despre caporalul sanitar Vasile Mihăilescu

Autorul memoriilor acum publicate s-a născut în anul 1887 în comuna Crucea de Jos, județul Putna, parte componentă a orașului Panciu din 1937. A început cursurile școlare la școala din sat, dar pentru că nu dă semne că va învăța carte, părinții s-au înțeles cu un negustor de coloniale din orașul Panciu, Raicu C.Panciu, să îl crească, pentru a-l folosi ca băiat de prăvălie, dar să urmeze și cursurile Școlii Primare de Băieți Alexandru Ioan Cuza. „Cu toate mizeriile și greutățile îndurate la stăpân în decursul acestor ani, totuși am ieșit din școală cu media 7,10.” În 1898, la vârsta de 11 ani, a rămas orfan de tată, ucis de lupi, pe șoseaua dintre Rateșul lui Haret și Panciu, în ajunul Crăciunului, când se întorcea de la Mărășești, pe jos, atunci nefiind construită calea ferată.

În ianuarie 1901 pleacă la Focșani, unde se angajează ca ucenic la un frizer pe durata de trei ani. Rămâne calfă în acel atelier, până la 1 iunie 1904, când se decide să-și încerce norocul la București, unde practică meseria un an de zile. Revine la Panciu, unde lucrează timp de trei ani, perioadă când se produce și răscoala din 1907, pe care o va descrie mai târziu. „În 1910 plec la București, unde lucrez în strada Doamnei, vis-a-vis de Creditul Rural, până în anul 1911”. Revine la Panciu și deschide „un salonaș de frizerie în casele proprietatea defunctului Asfadur Burdea”. Nu s-au găsit referiri privind satisfacerea serviciului militar.

Participă la război și după demobilizare, în martie 1918, rămâne alături de mama și sora sa în comuna Pănțești, în partea de nord a județului Putna – astăzi în județul Bacău – pentru că orașul Panciu era situat în zona de ocupație germană. Timp de opt luni, ca să-și poată întreține familia, a făcut mic comerț, cumpărând din Iași diferite articole, în special coloniale, pe care le vindea pe tren. „Vagoanele fiind arhiaglomerate, mergeam pe acoperiș, scoțându-mi cu mare greutate existența”, a reușit, având „credința că în curând vor pleca nemții și ne vom întoarce pe la căminele noastre unde ne-a fost leagănul copilăriei”.

Abia după încheierea Primului Război Mondial, la 11 noiembrie 1918, și după ce armata germană a fost obligată să părăsească România, „vin cu familia din refugiu și mă instalez cum pot printre ruinele orașului distrus de bombardament în timpul războiului”. „În 1921, din micile economii, răscumpăr imobilul, fost proprietatea tatălui meu, din strada Ferdinand” și amenajează un „salonaș de frizerie în strada Carol”. În timpul Marii Crize Economice „pierd micul meu capital de vreo 60.000 lei depuși la Banca Franco-Română, Sucursala Panciu”.

Autorul memoriilor nu face referire la un mare necaz care s-a abătut asupra familiei sale. Spre sfârșitul lui septembrie 1939, după asasinarea primului-ministru Armand Călinescu, printre cei care au căzut victimă represaliilor ordonate de către regele Carol al II-lea, a fost și croitorul Nicolae Voinea – cumnatul lui Vasile Mihăilescu – șeful legionarilor din Panciu, care a fost împușcat și apoi spânzurat și expus public la capătul bulevardului Vasile Apostoleanu, în apropierea domiciliului și a Gării. „Cutremurul din 10 noiembrie 1940 îmi distruge atât mobilierul din

salonul de frizerie, cât și imobilul din strada Ferdinand”. Abia în 1943 reușește să-și repare casa și să rearanjeze atelierul.

Ruperea frontului din centrul Moldovei – linia Chișinău-Iași-Pășcani – de către armata sovietică la 20 august 1944, are ca urmare și plecarea într-un nou refugiu a unei părți din populația orașului Panciu care avea proaspăt în minte ce pățise cu ostașii ruși, aliați atunci, în 1917. În această nouă încercare, autorul memoriilor a pierdut toată averea ce putuse lua cu el într-o confruntare între nemții în retragere și vârfurile înaintate ale Armatei Roșii, în valea râului Buzău.

În timpul regimului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Vasile Mihăilescu a reușit să păstreze secretă existența caietului cu memorii, cu riscul imens pe care și l-a asumat, în text fiind prezente referințe negative la adresa unor ruși în timpul Marelui Război, participarea la Campania din Basarabia, dar și rânduri elogioase despre regele Ferdinand.

Caietul, în format mare, de registru, conține 75 pagini despre război, dintre care patru pagini suprimate ulterior – probabil în timpul regimului stalinist – dar și cuvinte șterse intenționat, imposibil de descifrat. Manuscrisul se află în proprietatea doamnei Tiron Mihaela, nepoata după tată a autorului memoriilor.

Informații privind participarea la război a caporalului Vasile Mihăilescu

Vasile Mihăilescu a participat la război, începând cu 18 august 1916, când a plecat la unitatea militară, până pe 14 martie 1918, când a fost demobilizat, potrivit prevederilor armistițiului semnat la Focșani, în casa lui Gheorghe Apostoleanu – un colaborator apropiat a lui Alexandru Ioan Cuza. În această perioadă de 19 luni de război a făcut parte din Divizia a XIII-a comandată de colonelul Ion Popescu – Sanitaru, fiind încadrat la Ambulanță.

A participat la campania din 1916, începând cu 30 august, când s-au dat lupte în apropiere de Sibiu, a suportat calvarul înfrângerilor și retragerii, până la stabilizarea frontului pe linia râului Troțuș, până la Căiuți, apoi spre Mărăști, în valea Șușiței, de aici, spre sud, în valea Putnei, până la vărsarea în Siret, continuându-se pe malul stâng al marelui râu până la vărsarea în Dunăre. Cutremurătoare este prezentarea retragerii armatei române în noiembrie – decembrie 1916: dezorganizată, hărțuită, obosită, zdrențuită și flămândă.

Urmează perioada de la 4 ianuarie până la 12 iunie 1917, la fel de grea – mai ales în primele trei luni – când sanitarii au trebuit să facă față unor greutăți aproape insurmontabile: îngrijirea răniților, epidemia de tifos exantematic, degerăturile, cangrena picioarelor și pneumonia provocate de gerul în case neîncălzite, dizenteria, foametea, lipsa medicamentelor și a materialelor sanitare.

Sanitarul Vasile Mihăilescu cade și el la pat timp de 42 de zile, iar începând cu 1 aprilie 1917, primește permisie timp de 15 zile – ca toți militarii din Moldova – pe serii, pentru a ajuta părinții la muncile agricole de primăvară. Plecarea spre linia frontului, la 13 iunie 1917, este văzută ca o izbăvire, după îngrozitoarea iarnă care

se încheiase, dar și cu bucurie și speranță: „ne imbarcăm în tren în urale. Trompetistul sună înaintarea”.

Campania din 1917 a făcut-o în zona Mărășești – Panciu – Muncelu, locul celei mai crâncene bătălii, meleaguri natale pe care le cunoștea foarte bine. După „defecțiunea rusă” din noiembrie 1917 și oprirea ostilităților pe frontul de est, armata română a fost solicitată de Sfatul Țării de la Chișinău să contribuie la restabilirea ordinii și protecția tinerei Republici Moldovenești Democratice, proclamată la 2 decembrie 1917, în fața agresiunii resturilor armatei rusești bolșevizate ce se retrăgeau de pe front în debandadă. Cu acordul Germaniei, Guvernul României de la Iași, a trimis unități militare peste Prut. În aceste condiții, pe 18 ianuarie 1918, Divizia a XIII-a și ambulanța ei ajung în Basarabia unde, Vasile Mihăilescu își va face datoria timp de două luni la Bolgrad, până pe 14 martie 1918, când, unitatea militară a primit ordin de retragere în țară.

Aprecieri privind valoarea „Amintirilor din Campania anilor 1916-1918”

Am îndrăznit să propunem cititorilor revistei „Studii și Articole de Istorie” memoriile de război ale unui ostaș de rând, pentru că, după părerea noastră, au valoare istorică-documentară. Autorul a surprins cu exactitate translația frontului de pe Carpații Meridionali și de Curbură spre Ardeal, apoi retragerea succesivă prin Muntenia de Nord, până la stabilizarea lui în sudul Moldovei, în primele zile ale anului 1917.

Cititorul poate fi surprins de faptul că, un om simplu a putut să sesizeze adevărul crud privind armata română în campania din 1916:

- echiparea deficitară a trupei, încălțată cu opinci, cu mari diferențe față de cea germană, inclusiv faptul că nemții aveau o cutie cu miere de albine pentru fiecare soldat, agățată la centură;
- întreruperi în aprovizionarea cu material sanitar și medicamente;
- atitudinea violentă a unor ofițeri față de soldați, în situații total nejustificate;
- încercarea unor ofițeri de a se sustrage războiului, recurgând la auto-mutilare ușoară. Despre cazuri similare, petrecute în timpul campaniei din Dobrogea, tot la începutul războiului, a scris și generalul Ion Rașcu, originar din Focșani¹;
- atitudinea defetistă a unor evrei pe linia întâi a frontului.

Surprinde cu durere dezorganizarea armatei ruse, urmare a propagandei bolșevice, abuzurile soldaților ruși asupra populației din zona Panciu, în perioada de stabilizare a frontului, din ianuarie până pe 30 iulie 1917, când orașul a fost

¹ General Ion Rașcu, *Jurnalul meu din timpul Războiului pentru Întregirea Neamului*, Focșani, Editura Pallas, 2011, p.55.

ocupat de armata germană; faptul că trupele rusești s-au retras fără rezistență de pe poziții dominante și unitățile românești au trebuit să fie aduse în marș forțat pentru a respinge ofensiva inamicului și să plombeze frontul spart temporar. Imprevizibilitatea atitudinii armatei aliate ruse, îi făcea pe români să nu știe la ce să se mai aștepte. Aceste situații le-a văzut sau i-au fost relatate de către ostașii răniți, aduși pentru îngrijire. Ele s-au petrecut la contactul dintre Armata I Română și Armata a IV-a Rusă.

Memoriile ne ajută să surprindem trăsăturile morale ale autorului:

- omenia, umanismul comportamentului său ca militar-sanitar. „Eu, după mintea mea, îmi zic că fiind sanitar, nici n-am bătut, nici n-am fost bătut, căci datoria mea a fost să ajut pe acel căzut rănit sau bolnav, indiferent de naționalitate”. În confruntarea din Pădurea Răzoare de lângă Mărășești, brancardierii români au adus și răniți germani la ambulanța unde servea Vasile Mihăilescu;
- patriot convins, este entuziasmat de cele văzute încă în primele zile de război, începând cu Panciu și continuând cu gărilor pe unde a trecut trenul militar, până în apropierea defileului Cozia-Turnu Roșu;
- rezistența psihică în fața tragediilor camarazilor, veniți la postul de prim-ajutor, cu intestinele în mâini, cu răni îngrozitoare în toate părțile corpului, pe unii ținându-i să le fie amputate mâini sau picioare, pe care i-a pansat, le-a făcut injecții și i-a expediat spre spitalele de campanie sau la trenuri în gări, cu destinația Iași.

O caracteristică a memoriilor lui Vasile Mihăilescu este sinceritatea însemnărilor. Autorul nu se sfiește să descrie situațiile înjositoare prin care a trecut: faptul că a rămas repetent în clasa I, umiliința la stăpân, iar în timpul războiului, păduchii, boala, mizeria, frigul, foamea, frica, deznădejdea, sărăcia ce îi cuprinsese familia și altele.

Am propus cititorilor aceste memorii pentru că sunt născut în comuna Străoane, unde, feldmareșalul von Mackensen a condus Armata a 9-a germană în bătălia de la Mărășești, urmată de cele de la Muncelu și Varnița, situate pe teritoriul comunei natale. Trăind aici copilăria mi s-a povestit despre eroismul ostașilor români, despre crâncenele încleștări, despre îndemânarea inegalabilă a soldatului român în aruncarea grenadei de mână, despre curajul fără seamăn în lupta la baionetă, despre celebra bătălie a „cămășilor albe”, de fapt o licență a istoricilor militari, pentru că bătălia s-a dat în pielea goală, numai cu banduliera de cartușe pe burtă și cu arma în mână, luate în fugă de pe malul râului Zăbrăuți, unde românii au fost surprinși făcând o necesară baie după o ploaie rapidă de vară. Mi s-a povestit de către bunica ce înseamnă să pleci în refugiu cu un copil mic și cu câteva lucruri, în timp ce bărbatul era plecat la război, ce au pățit cei puțini și bătrâni care au riscat să nu-și părăsească gospodăriile și au ascuns rachiul și vinul de teama rușilor, cum n-au mai găsit nimic acasă după întoarcerea din război și din refugiu: satul ars, biserica, primăria și școala stricate, clopotele furate de inamic, unelte agricole lipsă

s.a. La acestea se adaugă bărbatul sau băiatul venit de pe front invalid, iar la mulți nu s-a mai întors nimeni, la fel întâmplându-se și cu o parte dintre cei plecați în refugiu, îngropați în sate străine, datorită bolilor și foametei. Toate acestea sunt o imagine palidă comparativ cu grozăvia războiului prezentată de Vasile Mihăilescu.

Cititorul memorii poate fi impresionat și de soliditatea cunoștințelor de geografie a României, de faptul că autorul lor se orienta foarte bine după poziția astrelor și a formelor majore de relief. Înțelegea așezarea generală a frontului, exprimându-și îngrijorarea în momentul când armata rusă a pierdut orașul Cernăuți, câștigat anterior, situație ce putea destabiliza frontul de pe Carpații Orientali în cazul în care, retragerea aliaților noștri se accentua. Peste tot pe unde a trecut descrie aspectul edilitar și economic al orașelor și târgurilor, comparativ, înainte și în timpul războiului. În sudul Basarabiei se interesează de componența etnică a regiunii, merge la biserică și pentru a vedea stilul arhitectonic, asistă la o nuntă la Bolgrad și descrie dansurile, ca și pe cele de la horele din satele din județul Tecuci, pe unde a trecut cu ambulanța. Prezintă scene de viață normală, chiar pe timp de război, inclusiv de dragoste întâmplătoare și fugară.

Nu în ultimul rând trebuie evidențiat că autorul are înclinații literare surprinzătoare pentru un om cu o instrucție școlară insuficientă. Scena ploii de vară, noaptea, cu fulgere, tunete și trăznete înfricoșătoare, suprapuse cu un puternic duel de artilerie între cele două armate, silindu-i pe soldați să stea lipiți de pământ „cu gurile deschise, așteptând momentul suprem al pieirii”, dramatismul unei bătălii la baionetă în valea Siretului, în dreptul podului de la Cozmești, când, scrie autorul „am avut ocazia să văd un adevărat carnagiu, se mușcau cu dinții în luptă, piept la piept, lovesc ai noștri cu adevărat românește, cu arma ca cu bâta, dau cu picioarele în testicole, se apără cu arma într-o mână și baioneta în cealaltă, cu dinții rânjiți, mulți dintre nemți, îngroziți, nu mai parează lovitura, ci întind brațele în lături...”.

Impresionante sunt și scenele de mare sensibilitate, pe care le sesizează, într-o vreme când violența și moartea erau la tot pasul. Dintre toate alegem numai două. Scena tragediei porumbiței care a stat mai multe zile și nopți neclintită pe pervazul ferestrei spitalului din Bolgrad, așteptând eliberarea perechii, porumbelul ce căzuse în lațul făcut de bolnavi pentru a fi mâncat. Într-o dimineață a văzut-o moartă în același loc. „Mi s-a făcut rău. Toată ziua sunt trist și nu-mi iese din minte”. Altă scenă, intitulată inspirat „Ai văzut un Rege plângând, cititorule? Nu?” s-a petrecut la Iași, în august 1917, după bătălia de la Mărășești. Venit în capitală să preia medicamente, a trecut și pe strada Lăpușneanu, unde l-a văzut pe regele Ferdinand la balcon, privind un batalion de vânători de munte ce „mergea spre front, cântând ceva războinic”. Apropiindu-se, vede „cum îi curg lacrimi din ochi[...] Își scoate batista și-și șterge lacrimile ce se rostogolesc pe obraz. Involuntar am lăsat capul în jos și sub impresia celor văzute, cu lacrimi în ochi, am plecat spre ofițerul meu”.

Valorificarea memoriilor din punct de vedere didactic și nu numai

Pentru profesorul de istorie Mihail Adafini memoriile sunt valoroase și pentru că mi-au îmbogățit cunoștințele privind contribuția misiunii militare franceze, cu precădere a aviatorilor francezi în luptele din vara 1917. Am aflat deasemenea că armata română a folosit un număr apreciabil de automobile, inclusiv pentru transportul răniților la trenul sanitar și mi-au fost confirmate informațiile pe care le aveam privind folosirea gazelor toxice de luptă de către germani în bătălia de la Mărășești, informații de la bunicul din partea tatei, din scrisorile unui veteran de război din județul Mehedinți, care a relatat o altă variantă despre moartea Ecaterinei Teodoroiu – prezentată de subsemnatul în articolul „Ecaterina Teodoroiu: informații noi privind data și locul morții” în SAI, LXXVIII, 2011, p.382 – și nu în ultimul rând în monumentală lucrare a lui Constantin Kirilescu „Istoria Războiului pentru Întregirea României (1916-1919).

Părți din aceste memorii vor fi folosite pentru o comunicare științifică la Concursul Național organizat de Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, pentru elevii de liceu – Sesiunea de Referate și Comunicări și într-o lucrare a elevilor de liceu pentru Concursul Național „Istorie și Societate în dimensiune virtuală”.

La orele de curs, la gimnaziu – clasele a VII-a și a VIII-a – și la liceu – clasele a XI-a și a XII-a – la tema „Primul Război Mondial”/„România în timpul Războiului pentru întregirea neamului”, informații din memorii pot fi folosite ca „studiu de caz”, unde sunt prezentate bătălii celebre, comandanți remarcabili, grozăviile războiului, viața cotidiană în timpul conflagrației mondiale, tehnica militară din momentul 1916-1917, viața în spatele frontului. Pot folosi și ca sursă de documentare pentru elevi în realizarea unui eseu cu titlul „Impactul războiului asupra societății”. Informațiile din memorii ajută pe elev să asocieze ideea de război cu cea de distrugere, să argumenteze pro și contra războiului, să descrie mersul războiului mondial pe frontul din România. Campania în Basarabia poate fi valorificată la lecția „Marea Unire din 1918” pentru înțelegerea condițiilor în care s-a făcut unirea acestei provincii românești cu Regatul României. Nu în ultimul rând, memoriile pot și trebuie să fie folosite la tema despre „urmările războiului”, mai cu seamă în ceea ce privește viața economică și socială în anii care au urmat.

În perspectiva aniversării, peste câțiva ani, a unui secol de la participarea României la Primul Război Mondial, aceste memorii vor fi editate într-un volum, astfel ca să poată fi folosite ca material documentar cu ocazia festivităților și activităților educative ce vor fi organizate atunci. Consider că din nicio bibliotecă școlară, comunală sau orașenească din Vrancea și de la nicio bibliotecă județeană ori a Casei Corpului Didactic nu ar trebui să lipsească o astfel de carte.

Experiența cunoașterii acestor „Amintiri”, cu modestie apreciate „câteva date simple” ne îndeamnă să cultivăm la elevi ideea scrierii jurnalului personal în care să prezinte aspecte de viață cotidiană, nivelul de dezvoltare a tehnicii, viața în

mediul școlar, stadiul de civilizație a societății. Însemnările ar putea fi interesante, poate chiar valoroase peste un secol. În acest mod, școlarii de astăzi vor putea aprecia mai corect contribuția predecesorilor la dezvoltarea țării și a localității natale, se vor putea identifica mai bine cu comunitatea în care s-au născut / în care viețuiesc și, poate vor manifesta mai mult respect față de realizările bunicilor și străbunicilor lor.

Chiar dacă autorul memoriilor nu s-a gândit niciun moment că jurnalul său de război va fi cunoscut și de oameni din afara cercului familiei sale – așa cum s-a exprimat în scris – restituirea acestor memorii de front, cu valoare de document istoric, are importanță pentru generația de astăzi, poate și pentru cele viitoare.

Un erou al frontului, un ostaș al datoriei, un erou al orașului Panciu!

18 aug. 1916². Plec la Galați în uralele mulțimii care se adunase în Gara Panciu³, ajung seara, îmi caut o gazdă pentru o noapte. Fac cunoștință cu câțiva camarazi.

19 aug. 1916. La ora 9:30 mă prezint la Compania Sanitară a Corpului III Galați unde mi se spune că sunt repartizat la Ambulanța Diviziei a XIII-a⁴. La această unitate nu era nicio pregătire pentru plecarea pe front, în schimb, Brigada a 6-a se echipa, zvonul fiind că merge în Dobrogea.

20 aug. 1916. Mă prezint la Ambulanța Diviziei a XIII-a. Început de echipare, se face apelul. După masă, merg în port, unde privesc cum trec șleपुरi cu armată rusă⁵ înspre Dobrogea-Cadrilater.

21 aug. 1916. Mă prezint la apel și după aceea plec în oraș căci au început corvezi prin companie. După masă mă prezint iar, însă pe lângă gard!, să mai văd mișcări [...] Spitalul mobil se echipează. Brigada a 6-a mixtă pleacă.

22 aug. 1916. Prezentându-mă la apel, mi se dă și efecte în primire: haine noi și opinci⁶. Plec în oraș la gazdă, masa în oraș. Mă fotografiez în haine militare.

23 aug. 1916. În oraș apar comunicate cu căderea Turtucaeii, ne întristăm, neștiind ce ne așteaptă și pe noi căci nu știam în ce parte vom merge.

25 aug. 1916. Ni se spune că plecăm. Stăm toată ziua pe lângă ambulanțe. Pe la ora 3 p.m. sosește un preot care ne citește câteva rugăciuni. Pe la 6 p.m. o pornim la Gară, unde ne îmbarcăm cu ambulanță cu tot într-un tren compus din

² Datele calendaristice sunt pe stilul vechi.

³ Uralele mulțimii din Gara Panciu și din celelalte prin care a trecut trenul militar în zilele următoare – Galați, Brăila, Buzău, Găești, Pitești spre Valea Oltului până la Tălmăciu, lângă Sibiu, în Transilvania, la care face referire autorul memoriilor, sunt expresia entuziasmului general care cuprinsese țara, în speranța eliberării Ardealului și dezrobirii românilor supuși politicii de deznaționalizare practăcată de guvernul de la Budapesta.

⁴ V. Mihăilescu, frizer de profesie, a fost repartizat pentru serviciul sanitar deși nu avea pregătire în acest domeniu. Exista o regulă nescrisă în această privință;

⁵ Armata rusă trebuia să participe la apărarea Dobrogei, conform prevederilor convențiilor politice și militare semnate la 4 august 1916 de România cu Antanta.

⁶ Organizarea se făcea greoi. După patru zile abia au primit echipamentul militar. De observat că soldații erau încălțați cu opinci.

vreo 50 de vagoane. Se face noapte și mă culc sub Ambulanța nr.3 din care făceam parte. Plecarea definitivă pe la ora 3:30 noaptea.

26 aug.1916. Dimineța trecem prin Gara Brăila. Stăm puțin și plecăm spre Buzău. Mă distrez cu câțiva gradați, sub ambulanță, la un pocheraș, pe 10 bani miza. La Buzău stăm puțin și plecăm spre Ploiești.

27 aug.1916. Seara sosim în Ploiești, pentru ca la ora 3 dimineța să plecăm spre Chitila. Mergem cu mare prevedere. Spre seară ajungem la Titu [...]

28 aug. 1916. Sosim cu trenul nostru sanitar pe la 8 dimineța în Găiești, unde stăm aproape o oră. Ajungem la Pitești unde ni se face (sic!) ovațiuni cu strigări de Ura!, iar dame de caritate ne împart țigări, prune brumării și cărțile religioase. Noi răspundem cu Ura! și Trăiască România Mare!⁷, căci pentru asta plecăm în Transilvania.

29 aug. 1916. Pe la ora 9:30 dimineța sosim în Drăgănești, unde ne mai aprovizionăm cu vin, coniac, mititei, fructe etc. Trenul pornește în necunoscut, căci mecanicul și șeful de tren primeau ordin din stație în stație. Noi, într-o veșnică veselie, suntem primiți cu ovațiuni prin toate stațiile până la Căineni, unde am ajuns spre seară. Aici, ni se spune că putem să ne mai luăm câte ceva din gară, adică alimente, tutun, căci e ultima stație în care mai găsim câte ceva. Intrând în defileu ni se taie tot curajul și veselia cu care am venit până aici. Toți devenim gânditori. Ajungem la Turnu Roșu unde ne întristăm și mai mult văzând gara devastată și o clădire din dosul gării la fel. Debarcăm ambulanța și pornim la drum pe jos cu mare prevedere. Era pe la 10 noaptea, aproximativ, căci nu aveam voie să facem lumină, să ne uităm la ceas. E o noapte frumoasă, cerul senin, cu stele frumoase. Ajungem la podul de peste Turnu Roșu și Tălmaciu ce se repara căci fusese aruncat, o parte din el, în aer, de către inamic în retragerea spre Sibiu.

30 aug. 1916. Dimineța la 4:30 ajungem în comuna Tălmaciu, un târgușor ceva mai mic ca Panciu, cu o poziție frumoasă, la poalele Carpaților, iar la nord se întinde frumoasa câmpie a Șelimbărului, unde se află în mijlocul câmpului și o mare fabrică de cherestea. Ne instalăm prin diferite curți, luăm câte un ceai de la cazan, căci în târgușorul acesta nu se găsea nimic deoarece populația fusese evacuată, doar un bătrân și două dame în vârstă mai erau, deoarece aici se dăduse lupte la baionetă, ungerii se baricadaseră prin case și trăgeau prin geamuri. Mă duc într-un pod cu fân și mă culc fiind zdrobit de oboseală. După masă, nefiind alte ordine, vizitez biserica catolică și compătimesc stricăciunile făcute în interior: orga distrusă complet, icoane, prapuri, bănci, ceasul din clopotniță, altarul, totul este distrus. Merg și la școală, aranjată pe un platou frumos.[...] Mai vizitez câteva case și prăvălii distruse cu mobilier stricat – oglinzi, geamuri, uși, scaune – sânge pe pereți și pe jos, dovadă că s-au dat lupte prin case cu inamicul. Nicio vietate în ele

⁷ Același entuziasm se manifestase și în celelalte țări beligerante la declanșarea războiului. Toți – civili și militari – au sperat că războiul va fi scurt, de câteva luni. Pe vagoanele germane ce plecau din Berlin erau încrisuri cu creta ce spuneau că germanii vor face o plimbare prin Franța pentru a lua "micul dejun la Paris", iar francezii sperau în eliberarea rapidă a Alsaciei și Lorenei și ocuparea Berlinului pentru a spăla rușinea războiului pierdut în 1870-1871.

sau prin curți, doar câte o cucuvea s-aude prin turla bisericii sau în acoperișul unei case mai înalte.

31 aug. 1916. Pe la două noaptea, înspre 31 august mă trezesc din somn în podul cu fân din cauza unor lilieci care, jucându-se, unul m-a lovit peste nas!

Dimineața, primim ordin să mergem la școală toți sanitarii. Facem curățenie pentru aranjat sala de chirurgie, cea de pansamente și pentru cancelarie. Aducem lăzile cu tot materialul sanitar. Facem pregătiri pentru primirea răniților. Sunt numit la salon, ca pansamentar, și ajutor pe lângă un sergent, la flambarea instrumentelor chirurgicale. Nu știam nimic din toate astea că nu făcusem nicio școală sanitară. Majoritatea din formația noastră de 400 de sanitari ai Ambulanței Diviziei a XIII-a erau oameni de țară, așa că purtau numai numele de sanitar.

Având în salon niște lăzi cu lapte condensat, domnul slt. Popescu, medic foarte simpatic, desface o cutie. Atâta a fost deajuns pentru ca gradele inferioare să dea iama prin ele, lucru care m-a indignat întrucât știam că aceste cutii sunt destinate pentru răniți.

1 sept. 1916. Dimineața, pe la 8:30, ne sosesc primii răniți în două căruțe de țară. Îi băgăm în sala de operații și pe unul dintre ei îl punem pe masă întrucât era mai grav. Vine și domnul maior Calu, medic din Ploiești. Desfacem pansamentul de la burta rănitului – când ce să vezi? – apar intestinele la suprafață în toată amploarea lor. Îmi vine rău, gata să cad. Plec în curtea școlii și-mi aduc aminte că la plecarea din Galați mi-am cumpărat 20 gr. picături de Davila și câteva bucăți de zahăr cubic pe care le purtam în buzunarul bluzei cazone. Scot sticluța, pun câteva picături pe o felie de zahăr, o iau în gură. N-a trecut două minute și mi-am revenit. Trec la serviciu în salon, zicându-mi că am primit botezul de sânge. Într-adevăr, după asta am avut ocazia să îmi vadă ochii și alte multe grozăvii și mai mari, însă căpătasem un sânge rece, că nu-mi mai făcea nicio impresie, convins fiind că nu-mi rămâne decât să-mi fac datoria ca fiu al acestei țări și ca militar.[...]

2 sept. 1916. Ne vin răniți în vreo trei-patru căruțe [...]. Între ei erau și câțiva băieți între 10 și 15 ani, răniți de schije de obuz. Eu lucrez ca ajutor la pansat. [...]. Astăzi fac o plimbare cu bicicleta luată de la un camarad. [...] Merg pe șoseaua spre Sibiu și aproape de ieșirea din târgușor, văd o căsuță mai curățică, mă opresc, intru în ea, întrucât era fără uși. Când colo ce să vezi? Era o farmacie. Totul era distrus: rafturi, tejghele, borcane, sticle cu și fără medicamente erau trântite și pe deasupra sânge peste tot, dovadă că s-au dat lupte și în cuibul ăsta. Plec, cu impresia măcelului ce trebuie să fi fost. [...]

3 sept. 1916. Se trimite o ambulanță pe front pentru adunarea răniților. Unul dintre ei era rănit în pulpa piciorului stâng de un glonte dum-dum. Domnul elev Pascino, de prin Ploiești, propune să-l fotografieze. Se admite, vine cu un aparat mic, eu țin piciorul rănitului cu rana în fața aparatului, înconjurat de doctorii Calu, Pavelescu și maiorul Nițulescu. Terminăm și plec la masă. Apar deasupra noastră două aeroplane. Ne uităm ca vițeii la poartă nouă! [...] După două ore apare și unul de-al nostru la orizont!

4 sept.1916. Trece Coloana 19 Artilerie cu muniție spre front. Sosește populație de prin satele Bratu, Sadu, Cislădia etc. fiind evacuată de către armata noastră. Le recomandăm casele sașilor de prin Tălmăciu, fiind goale.

5 sept. 1916. Ni se spune că de pe dealu Bratu se poate vedea cu ochiul liber cum debarcă în gară trupe inamice. Astăzi dă chilipirul peste noi, căci ni se aduce (sic!) câteva butoaie de bere de la o fabrică. De bucurie că nu plătim berea, scriu lui Iosif Teodorescu din Panciu că pe aici o ducem bine, că avem bere gratis. Ninge pe vârful munților Negoiu și Capra. Noaptea e rece, dorm tot în fânul din pod.

6 sept. 1916. Se zvonește că inamicul se strecoară prin valea pârâului Vadu spre defileul Turnu Roșu, însă nu se ia în considerație de către domnii ofițeri. Mă duc după masă la pârâul din marginea Tălmăciului și privesc la repararea podului de cale ferată distrus de inamic în retragere. Aici lucra o secție de la 3 Pionieri, unde era caporalul Vasile Zbughină din Crucea de Sus. Mi-a părut bine văzându-l.

7 sept. 1916. În ziua de astăzi ne sosesc mulți răniți între care am rămas perplex la vederea a două cazuri. N-aș fi putut concepe că poate să se producă la om astfel de răni. Îmi permit de a descrie ceva despre aceste răni însă mai înainte îmi cer scuze de la persoanele care vor avea ocazia de a ceti aceste rânduri [...] Întreb unde este rănit și îmi spune cu jenă că la boașe. Îi desfac hainele, îl pun pe masa de operație și spre mirarea medicilor îi găsim membrul retezat de lângă testicole. Mult au studiat domnii medici să afle poziția în care a stat rănitul în momentul când a primit mica schijă de obuz. Așa au constatat, că nu poate fi de glonț. Al doilea caz era de glonț trecut prin membru și ieșit prin testicole. A trebuit să amputeze, ca și în cazul dintâi întrucât se ținea într-un rest de piele subțire.

8 sept. 1916. Ne vine vestea că din greșeală s-au bătut două companii românești între ele. Pleacă de la noi vreo trei aeroplane. Se zice că merg la Sibiu pentru a lansa manifeste la frații noștri. După masă ne sosește bere însă cei care o aduc, acum vor bani: cinci parale halba. Cam scump, dar făcea.

9 sept. 1916. Pe la ora 10 dimineața sosește o cireadă de vaci și bivolițe, dar atât de blânde și frumoase cum n-am mai văzut. Ne ducem cu gamelele și luăm fiecare lapte cât am vrut.

10 sept.1916. În noaptea de 9 spre 10 septembrie începe să se audă un ecou al unor bubuituri de tun. Am devenit triști că nu știam ce s-a întâmplat la front. Răniții, ce soseau tot mai mulți, ne spun că inamicul a luat ofensiva.

11 sept. 1916. În zorii zilei se aud mai bine exploziile obuzelor. Aflăm că inamicul bate defileul și ni se șoptește că suntem înconjurați, că a căzut inamicul în spatele nostru. Ne întristăm foarte tare. Sosesc răniți mulți și văd descurajare la domnii medici.

12 sept. 1916. Sosesc răniți mulți, că umplem biserica catolică și câteva case. Majoritatea sunt inamici, bosnieci și herțegovineni⁸, dar și de ai noștri. Răniții

⁸ La Congresul de la Berlin din 1878 s-a hotărât ca Bosnia și Herțegovina, până atunci în componența Imperiului Otoman, să treacă sub administrația Austro-Ungariei pentru o perioadă de 30 de ani. În 1908 au fost incluse în stăpânirea Austro-Ungariei.

inamici au spus că românul nu glumește în lupta la baionetă. Trece Regimentul 48 Infanterie spre Turnu Roșu pentru a se lupta cu inamicul care închisese comunicația la defileu. La portdrapel văd un veteran de la războiul din 1877.

13 sept. 1916. Văd tot felul de răni, care mai de care mai grozave: mâini și picioare zdrobite, piepturi străpunse de glonț și de schije de obuz, corpuri cu zeci de răni din cauza exploziei grenadelor. Ni se spune de către răniți că inamicul atacă cu furie⁹. Domnii medici Calu, Romanescu, Dobrescu, Nițulescu, Pavelescu, Popescu stau cu noi la datorie. Aflăm că chiar astăzi s-a terminat repararea podurilor de cale ferată și că de mâine vom avea tren pentru evacuarea răniților. [...]

14 sept. 1916. Toată noaptea ne vin răniți. În jurul nostru un adevărat infern: gemete, oftaturi adânci, ca leii gemeau în pieptul lor. Regimentele 1 Grăniceri și 5 Vânători s-au remarcat prin vitejia lor și regretau că Regimentul 2 Vâlcea le pierduseră pozițiile câștigate de ei. Se auzeau foarte bine tunurile, dovadă că inamicul se apropia de noi. Ofițerii alergau în toate părțile, ordine peste ordine, citești pe fețele tuturor întristare și dezolare. Pe la 10 dimineața sosește de pe front Coloana 19 Artilerie, compusă din vreo 300 de căruțe.

După masă inamicul atacă din nou defileul cu grenade, mitraliere și un tun.

Reușește să se retragă Divizia 28 prin defileu, cu mare greutate, iar spre seară se retrage și Regimentul 23 Artilerie, singurul scăpat complet din Divizia a XIII-a. Primim ordin să ne echipăm în liniște. Se trimite pe la ora 9 seara un mare convoi de răniți care puteau merge, pe jos, spre Sebeșul Mic, însă sergentul Munteanu Panait, fiind noapte, a ajuns cu ei în Sebeșul Mare. Întâmplarea a avut și o parte bună, căci în zorii zilei le-au ieșit înaintea populația acestui sat cu lapte fiert.

Pe la ora 11 noaptea pornim și noi spre defileu cu ambulanțele și cu o parte din răniți, dar pe drum primim ordin că nu e posibil de trecut din cauza căruțelor răsturnate, a chesoanelor și a cailor morți. Trecem Oltul spre Sebeșul Mic unde ajungem în zorii zilei.

15 sept. 1916. Cum ajungem în Sebeșul Mic ne instalăm în casa cu două etaje unde era școala și primăria. Micile stradele ale acestui sat au devenit arhiglomerate: automobile sanitare și de la cartierul Diviziei a XIII-a, căruțe, chesoane, tunuri, ambulanțe, trăsurile cu bagajele domnilor ofițeri, mici depozite de aprovizionare aduse în grabă. Locul viran din jurul nostru este rezervat pentru aranjarea răniților grav pe tărgi. Prin sat, un adevărat mușuroi de furnici: fiecare alerga și nu știa pentru ce.[...] Pe la ora 12 ziua li se spune răniților, că toți acei care au picioare sănătoase și se cutează, să plece peste munți. Se produce panica printre răniți. Încep să plece și din acei mai gravi, cu câte un picior rănit. Unii cu o cârjă la braț, alții cu două, căci noi câte cârje am avut la ambulanțe le-am dat pe toate. În timpul ăsta, spre mirarea mea, văd trecând spre munți și ofițeri.

⁹ Puterile Centrale au adus pe frontul românesc din Transilvania unități militare foarte bine dotate, cu experiență de război, realizând o superioaritate covârșitoare, cu scopul de a străpunge trecătorile Carpaților și de a scoate România din război. Obiectivul era de a pune mâna pe cerealele, vitele și petrolul românesc, foarte necesare pentru continuarea războiului.

Un camarad îmi spune: Văzuși pe domnul general P. cum trecu spre munte travestit în haine de soldat, împreună cu aghiotantul său?

Încep să plece și domnii ofițeri medici căci plecând la masă au aflat că ofițerii de la regimente și divizie plecaseră cu mult mai înaintea dumnealor. Încep să plece și o parte din gradele inferioare de la noi. Se produce debandadă, răniții strigau de pe târgi: Fraților, luați-ne și pe noi, nu ne lăsați pe mâna ungarilor! Încep să plâng ca un copil văzându-i cu mâinile întinse spre noi, implorând ajutorul nostru, iar eu văzându-mă incapabil de a-i ajuta pe toți. Cu câțiva camarazi trec mereu printre răniți cu cofa cu apă și le dau, căci din cauza durerilor aveau arșiță. Îi încurajam să nu se sperie că lor nu le face nimic inamicul și că rămânem și noi cu ei pentru a-i îngriji.

În timpul ăsta, pe la 4-5 p.m. mă îndeamnă un camarad să plecăm. Spre mirarea mea, peste o oră, aflu că din toată Ambulanța noastră, compusă din vreo 600 oameni, trupă și ofițeri, n-au rămas în Sebeș decât vreo 8-10 sanitari, două – trei grade inferioare și maiorul șef Nițulescu din Bârlad.[...]

Inamicul se apropiase la 2-3 kilometri de sat. Pe la 4 p.m. primarul din Sebeș, trecând prin sat călare, strigă în gura mare să stăm pe loc căci ne vin 70.000 de ruși în ajutor????!!!! În urma lui ies femeile cu topoare, cuțite și ciomege înaintea puținilor militari care se mai strecurau spre munte și-i soma să vie să le scoată răniții de prin case, zicând că ce vor face ele de vor veni ungurii și vor găsi răniții în casa lor?

Aflu că domnul maior lăsase un bilețel în care ordona că vreo 15-16 sergenți sanitari și soldați trebuiau să rămână cu răniții, indicându-le să pună un cearșaf alb deasupra școlii ca în zorii zilei, când inamicul va intra în sat, să nu bombardeze. Rămași singuri, sergenții fac și ei un mic consiliu și ajung la concluzia că nu putem rămâne întrucât se aflase că ungurii în furia lor nu cruță pe răniții căzuți prizonieri, darămite pe noi?!

Am plecat să-mi iau ranița de la gazdă, dar am găsit casa încuiată pentru că proprietarul plecase în munți de frica ungarilor. În acest timp m-am pierdut de restul grupului de sanitari și fiind zdrobit de oboseală căci nu dormisem vreo trei nopți, și în disperare că nu știam ce să fac, necunoscând nici poziția pe unde să plec, încep să plâng amar cu suspine, pe la 2:30 noaptea, mă trezește un obuz care a trecut pe deasupra școlii și s-a spart în coasta muntelui. Ies în șosea, văd un camarad fugind și zicându-mi că inamicul a intrat în sat și că nu mai e timp de pierdut. Era ordonanța unui ofițer, plecat de cu ziua, fără să-i spună și lui. Mă asociez cu el și plec cu inima oftând gândindu-mă la durerile și jalea răniților de pe târgi. Plec în necunoscut.

În întunericul nopții și în nălucirea aia, orice tufă se mișca, parcă ne amenința să nu înaintăm că trage. Ajunsesem în așa hal că tot ridicându-ne spre creastă, ne opream la distanță în fața unei fantome și ne rugam să nu tragă că ne predăm. După multă așteptare, văzând că nu răspunde, îndrăzneam să înaintăm. Când colo, ce să văd? Un copăcel, lângă el stătea îngrămadit un soldat fără viață, un rănit plecat de cu ziua.

În timpul ăsta tovarășul meu de drum – Noru de prin Țifești – jud. Putna, probabil că prin întuneric s-o fi întâlnit printre tufe cu alți camarazi au plecat în altă direcție. Mă uit la cer și implor mila lui Dumnezeu. Sunt zdobit de oboseală însă nu mă las, urc pe munte tot mai sus. Întâlnesc mulți morți, probabil din cauza sângelui pierdut și a frigului. Mare mi-a fost bucuria când, după vreo jumătate de oră de la plecare, apare după munte Cloșca cu Pui (niște stele adunate la un loc).

Cunoscând puțin și harta României îmi dau seama că mergeam greșit, în loc să merg spre sud, pentru a intra în țară, eu mergeam spre apus. Iau direcția bună dar nu întâlnesc nicio vietate, ici colo doar cadavre. Ajung în vârf și spre mirarea mea zăresc alt munte mai înalt. Trec pe lângă pichetul unguresc și dau de o cărăruie mică, merg pe ea, dar de la un loc se desface în două așa că nu mai știu pe care să merg. În stânga văd ceva alb, mă apropiu și văd un cadavru, probabil căzut de sus, căci era cu capul înspre vale. Mă ridic de-a dreptul spre creastă și dau de un izvor care îmi face mult bine, gustând din apă. Sete am avut mare, însă m-am ferit și am gustat puțin. Ar trebui să am cel puțin vreo 20 de mâini pentru a prinde toate întâmplările și momentele grele prin care am trecut în această noapte. În fine, ajung și spre mirarea mea, zăresc alt munte, mai înalt! Încep să scobor grăbit, cu gândul că poate voi ajunge vreun camarad prin pădure. Acum mă simțeam mai la adăpost căci m-am depărtat de front. [...] Aud ceva zgomote prin pădure și simt o bucurie că aud cuvinte românești. Ajung un șir de soldați și gradați înșirați, fiecare avea câte un cal. Ajung la vârful muntelui. Aici era un fel de colivie, pădure nu era. Peste 250 de răniți, toți culcați unul lângă altul din cauza frigului și a furtunii grozav de mari.

16 sept. 1916. Mi s-a părut un an până la apariția luminii. În fața noastră apare un munte cu mult mai înalt ca cei din urmă. Mă ridic și văd în colivie câțiva ofițeri stând culcați lângă niște cărbuni aprinși. Aflu de la sanitari că sus la creasta muntelui se afla frontiera noastră. Văd un domn maior veterinar însoțit de un bătrân civil, luat de dânsul drept călăuză. Pornim la drum și ne înșirăm precum cocorii pe o cărăruie, în stânga și în dreapta era prăpastie, un pas greșit și te duceai în adâncime. Ajung în vârf de tot și mă uit îndărăt: cai cu bagaje căzuți, soldați căzuți cu cai cu tot, bagaje ofițerești aruncate. Ajungem la o șosea și mă bucur parcă am înviat din nou.

Începe să mă tortureze foamea. Pe cine întrebam de ceva hrană, cu bani sau fără, răspunsul era același: eu n-am pentru mine, dar să mai dau la altul! Stomacul mă chinuie, nu mai pot merge cu viteza de mai înainte.[...]

Scobor¹⁰ mereu și pe la 6 seara ajung în satul Boișoara, unde găsesc sanitari mulți. Mă prezint, sunt scris în registru de către un furier și se miră toți că nu am murit sau că nu am căzut prizonier. Primesc un galete (pescete în forma lipiei) și mi se spune că asta e hrana pe trei zile. Mă bucur foarte mult că mi s-a dat și atât. Mă duce un camarad la un cârciumar și îl roagă el să-mi dea și mie un pahar de

¹⁰ A fost păstrat vocabularul epocii, corectate fiind numai greșelile gramaticale;

țuică. Beau, plătesc și plec rupând din galete o bucățică mică ca să-mi ajungă peste noapte. Dorm într-un pod cu fân.

17 sept. 1916. În zorii zilei primim ordin să mergem la Greblești. Pe malul Argeșului, sanitarul Maftiei Nicolae din Găgești-Putna găsește o oaie rătăcită, o prinde și fuge cu ea după o stivă cu lemne. În cinci minute a fost tăiată, împărțită la 6-7 sanitari, fiecare aranjându-și carnea crudă în sacul de merinde și la drum. La marginea Grebleștilor facem popas. La iuțeală pârlim carnea căci n-avem răbdare să se frigă bine căci stomacul reclama! Mâncăm din friptură întocmai ca un animal flămând.

18 sept. 1916. În zorii zilei plecăm la drum. Eram vreo patru camarazi: soldații Ionescu Ion zis Bighileală, frizer din Bârlad, Tule Naiman, Sulițer – frizer din Focșani, Dumitru Nicolae din Ploiești, sergentul Comănescu Teodor, tăbăcar din Ploiești. Trecem prin Boișoara, Titești, scoborâm în vale, spre Olt. Ne oprim într-o cătună al cărei nume îmi scapă. Ne asociem să mâncăm ceva dar nu găsim decât țuică. De obicei nu beau rachiu, dar acum nu mai țin seama și....trag!. Plecăm. Se face noapte și intrăm într-o moară. Era un bătrân cu un cojoc mare pe el, culcat lângă o buturugă aprinsă în mijlocul morii. Camaradul Ionescu, fiind beat, începe să cânte de răsună moara. Mă îngrămădesc într-un colț și privesc la tăciunele aprins iar prin minte îmi defilează tot trecutul și grija de necunoscut, unde vom merge, se termină sau nu războiul? În timpul ăsta, Ionescu profită că moșul s-a sculat și a lăsat cojocul, îl ia prin întuneric și se culcă pe el. Vine moșul și caută, se roagă până la ziuă să i se dea cojocul, din care cauză n-am putut dormi, în afară de Ionescu, fiind beat.

19 sept. 1916. Spre ziuă plecăm înspre Olt, îl trecem pe un pod plutitor. Ajungem în Gara Cornet. Sosește un tren pentru răniții din Râmnicu-Vâlcea. Aici era ultima stație unde mai putea veni trenul spre nord. Apare șeful gării, cu armă cu două țevi și începe să strige să nu se suie nici unul în tren căci va fi împușcat, numai răniții au voie și vor fi căutați dacă sunt răniți. Totodată ne spune să mergem îndărăt la Titești. Plecăm la drum, zdrobiți de oboseală și de foame. Vedem pe deal, în dreapta, câteva fete îmbrăcate frumos, cred că era vreo sărbătoare. Ne ducem și întrebăm, cu politețe, dacă ar putea să ne dea ceva de mâncare, că le plătim. Văzând că nu suntem decât vreo patru, ne poftesc în casă și în mai puțin de un ceas ne pregătește o supă de pasăre. Fiind prea obosit, am adormit lângă masă. Când am fost sculat, mi se părea că visez, văzând masa plină de mâncăruri: mămăliguță caldă, două farfurii cu brânză de oi, supă de pasăre și mușchi de purcel împănat cu usturoi. [...] Trei fete ca niște zâne și mama lor, frumoasă, ne spun că tatăl lor a fost rechiziționat și nu mai știu de el. Una dintre ele mă servește cu un pahar de țuică bătrână de prune. Îl iau din mâna drăgălașei fete și bându-l îmi mai revin. Le mulțumim din suflet și le plătim câte 4 lei de om. Plecăm și mergem încet la drum. Sosim din nou la Titești unde se adunase multă armată și ofițeri. Aici era ordin să se adune restul de armată a Diviziei a XIII-a. Ni se spune că avem destinația Boișoara. Plecăm. Se face noapte și găsim în Boișoara o șură cu fân, unde ne aranjăm până în ziuă.

20 sept. 1916. La Titești, hoinărim prin sat după hrană căci nu ni s-a dat nimic la cazan, majoritatea am răbdat de foame. Plouă, stăm prin case trântiți ca niște cadavre ambulante. [...]

23 sept. 1916. Stând prin casele mocanilor i-am ajutat la curățat vreo trei care de porumb. Fiind vreo 20-25 i-am și ridicat în pod.[...]

24 sept.1916. E sărbătoare. Mă duc la biserică. O zi frumoasă, militari mulți. Printre ei și sergentul Noru, de la Regimentul 23 Artilerie, care este din Țifești. Mă bucur. Admir biserica, căci trebuie să dateze de câteva sute de ani. E lucrată numai din inimă de stejar. [...]

30 sept. 1916. Ordin să plecăm. Ne adunăm în centrul Titeștilor și pornim ca oile, în dezordine. Ajungem lângă Gara Lotru, pe Olt, în care îmi spal cămașa de pe mine căci n-o mai puteam suporta. Am făcut și o baie pe cap în apa rece însă mi-a făcut bine.

1 oct. 1916. O luăm pe malul Lotrului, spre Brezoiu și pe drum admir locurile pitorești. Organizăm spital în casele directorului fabricii de cherestea. Satul are două restaurante și hotel, așa că, având parale am mâncat bine. [...]

3 oct.1916. Umblu hoinar și admir poziția acestei comune între munți, căci este stațiune climaterică.

4 oct.1916. Sosesc câțiva răniți care spun că au luptat pe lângă Boișoara și că inamicul înaintează. Ne spun că noi suntem puțini pentru că, majoritatea fiind din partea locului, s-au dus acasă. [...]

7 oct. 1916. Ne sosesc răniți mulți, începem operațiile, amputații de mâini și de picioare. Ne spun răniții că se dau lupte grele pe la Boișoara și Titești. Petroșanii e bătut de artilerie.

8 oct. 1916. Se zvonește că ar fi omorât pe generalul Praporgescu¹¹, pe muntele Robu. Venind un sanitar de pe front ne spune că se dau lupte grele și că în loc să adune răniții, ofițerii îi pun la cărat grenade și cartușe. Caporalul Vasile Basarab a fost călcat în picioare de un ofițer că n-a executat ordinul să lase în drum la Boișoara, în noroi, doi răniți, dintre care unul îi purta în spinare căci era cu piciorul fracturat, iar altul era dus pe targă de doi sanitari. Seara sunt planton schimbul al doilea, lângă un butoi cu vin. A fost bine. Era rece afară, dar eu nu simțeam.

9 oct.1916. Formăm un spital la etaj, pentru ofițeri. Vin câțiva scabioși. După masă sosesc răniți mulți.

10 oct. 1916. Se aud iar tunurile. Inamicul se apropie! Sosesc ofițeri răniți, însă aproape toți cu aceeași fel de rană: împușcați între degetul mare și mijlociu de la picioare, fie stângul sau dreptul. Medicii ajung la concluzia că s-au împușcat singuri, ca să scape de front.

¹¹ În prima parte a campaniei din 1916 Armata Română a pierdut pe generalii David Praporgescu și Ioan Dragalina, iar Armata Germană a pierdut în campania de pe frontul românesc tot doi generali – dintre care unul în clopotnița bisericii Sf.Nicolae din comuna Străoane de Sus jud.Putna, în timpul bătăliei de la Muncelu.

11 oct. 1916. Merg cu maiorul medic Stănescu și cu Romanescu la pansarea ofițerilor. Când văd aceleași răni le spune că-i va da la Curtea Marțială pe toți. Erau vreo 18 ofițeri.

12 oct. 1916. Dimineța aflăm că din cei 18 ofițeri n-au rămas decât trei, fiind bolnavi și de reumatism, restul au șters-o la unitățile lor.

13 oct. 1916. Primim ordin de plecare. Trecem prin Căciulata, Călimănești, peste podul Oltului în satul Jiblea, unde ne instalăm în școală.

14 oct. 1916. Ne vin răniți din stânga Oltului. Începem cu despăducherea cu insecticid.

16 oct. 1916. Sunt la datorie dar mă simt cam bolnav. Am călduri. În sat bântuie scarlatina. Sunt îngrijorat!

17 oct. 1916. Pe la ora nouă ne îngrozim de o explozie puternică ce s-a produs într-o cameră din curtea primăriei. Își fac apariția vreo 8-10 oameni alergând în pieile goale pe stradă, arși pe corp. În goana lor cade pielea de pe ei. Leșim în stradă imediat, îi aducem în școală, îi ungem pe tot corpul cu vaselină. Li se umflă imediat pleoapele, unii țipă, alții gem adânc de durere. Printre ei e și un sanitar ars numai pe față și mâini întrucât era îmbrăcat în timpul exploziei. Mă duc să văd cauza. Văd în curte pe sergentul Munteanu Panait, dezolat, împreună cu un domn căpitan farmacist. Îi întreb și sergentul îmi spune că un rănit a deschis portița de la sobă, voind să aprindă o țigară și cum jarul era cu flăcări, iar în cameră vapori de insecticid, s-a produs catastrofa. Era un miros greu de carne arsă în cameră. Sergentul a fost bătut rău.

18 oct. 1916. Mă simt rău de tot, am călduri și temperatură mare. Sosesc răniți, însă nu pot face nimic. Stau întins pe o rogojină și mai iau câte o chinină. După masă vin răniți mulți, mâini și picioare rupte, piepturi străpunse de gloanțe și schije. Era Batalionul 67 Bacău compus din moldoveni. Venise cu mare însuflețire, râzând de olteni și munteni că sunt fricoși și nu știu să se aventureze ca să captureze pe inamic. Acest batalion având ordin să ocupe o poziție în dreapta Mânăstirii Cozia a fost nimicit din cauza unei mitraliere ascunsă într-o poziție bună de către inamic. Către seară rog pe sergentul Dumitru Nicolau să-mi pună niște ventuze. Vine cu doi sanitari cu pahare și alcool. Mă dezbrac, dă ordin să mă ție bine, și îmi face un masaj de credeam că mor, aproape să leșin. Îmi pune ventuze, îmi dă o aspirină și dorm. A doua zi mă simt mai bine.

19 oct. 1916. Pentru prima dată anul acesta, beau un pahar cu must dulce, în restaurantul Gării și mă bucur.

20 oct. 1916. De cu seară primisem ordin de plecare. Procurăm țuică cu 15 bani litrul. Ne mai luăm și oțet din prune foarte bun. Ne retragem la Dăești. Răniții de prin partea locului se duceau la casele lor și nu mai veneau. Inamicul bombardează satul. Vine un ofițer străpunș de o schijă de obuz în piept. Către seară încetează din viață. Având ordin de plecare, n-avem timp să-i facem coșciug. Îl punem pe două scândurele așezate pe doi drugi de targă și la iuteală facem o groapă la cimitirul din sat. Îl aranjăm fără popă, căci nu mai știam unde este sfinția sa preotul ambulanței. Seara începe un duel de artilerie. Venind un rănit grav și cum avea un sac cu mai

multe cămăși, l-am rugat să-mi dea și mie una căci mă umpluse păduchii. A binevoit și mi-a dat. Seara, pe la 10, vine un sublocotenent, profesor de țară, ud până la piele, plin de noroi, zdrobit de oboaseală și mă roagă să-i dau ceva hrană. Îi dau nuci cu prune și-l culc jos alături cu mine. Dându-i o pătură a vrut să mă sărute de bucurie, căci spunea că de o lună nu mai știe ce este somnul.

21 oct. 1916. Sosește un caporal și un soldat cu o mitralieră și cutia cu benzile de cartușe capturate de la inamic. Mă duc să văd mitraliera. Îmi spune că o zi întreagă s-au târât pe burtă până au căzut în spatele ofițerului inamic și a plutonierului de la mitralieră. Odată ajunși unul s-a repezit la ofițer și celălalt la plutonier, înfingând baioneta în ei, însă plutonierul a mai avut timp să tragă un foc de revolver rănind la degetul mare pe caporal. Ninge. Popa din sat se plânge că soldații i-au spart două vase cu vin.

22 oct. 1916. Plecăm tot pe stânga Oltului trecând prin câteva sate și gări. O femeie îmi dă voie să mă sui în podul casei să iau mere. Îi mulțumesc și plec. Găsim să cumpărăm hrană destul de ieftină: o găscă 50 de bani, un litru de vin 20 de bani. Avem un sanitar priceput în facerea mâncării. Ne face un pilaf de găscă. Suntem vreo șase oameni rămași aici. Măncăm, bem, însă foarte triști, căci nu știm de camarazii noștri.

23 oct. 1916. Ne evacuăm la Râmnicu-Vâlcea. Auzim că inamicul a ocupat Călimănești intrând în stațiune cu muzica în frunte. Se dă ordin populației civile să nu mai plece nimeni în refugiu. Se zguduie pământul din cauză că s-a aruncat în aer podul de cale ferată în dreptul satului Muierasca.

24 oct. 1916. Ajungem la Râmnicu Vâlcea. Vizitez orașul. Mi-a plăcut, mic și drăguț. Suntem instalați la liceu, ajuns într-un hal de nedescris din cauză că a fost un spital aici. Urc la etaj, unde e un muzeu bine aranjat, însă acum a devenit o ruină din cauza militarilor. Camaradul meu Naftule Sulițer mă sfătuiește să rămânem prizonieri, întrucât vom fi feriți de exploziile obuzelor și că de aici încolo nu se va mai opune rezistență inamicului. Bucătăria era aranjată la seminar. Aici era și o biserică, mi se pare Episcopia de Râmnicu Vâlcea. Se zice că inamicul spre sud a ocupat Slatina și nu mai venea nici un tren spre Râmnicu Vâlcea. Dorm la liceu.

25 oct. 1916. Se fac rechiziții de căruțe pentru transportarea răniților. Stăm îngrămădiți în subsolul liceului. Iau masa la un restaurant, unde era numai bucătăreasa și un băiat de prăvălie. Ei vindeau, ei încasau. Întrebându-i de stăpâni, îmi spun că au plecat spre Moldova și numai știu de ei. Bucătăreasa tânără. Mă învârtesc și mănânc gratis. Îmi dă și vin, zicându-mi că din acesta beau numai stăpânii lor. La plecare mă roagă să vin și seara la masă! [...] Ne vin vreo 15-20 căruțe. Muncim toată noaptea la aranjarea răniților în căruțe. Durere și jale. Unii stau de cu seară în căruțe, sub cerul liber, deși noaptea e frig.

26 oct. 1916. Astăzi, fiind sărbătoare, preoții de la Seminar au dat câțiva porci și i-au tăiat sanitarii, luând fiecare câte o bucată de carne, la care s-a mai adăugat țuică, vin și fructe.

27 oct. 1916. La ora 5 dimineața convoiul de ambulanțe și căruțele cu răniți trec podul de fier de peste Olt, luând direcția spre Munții Argeșului, pe o șosea

nouă, făcută de militari, se zice că spre Pitești. Pe la ora 11 aflăm că inamicul a ocupat Râmnicu Vâlcea fără rezistență. Ajungem pe drum coloane plecate mai înainte, rămase în șosea din cauza noroiului. Seara inamicul ajuns în apropierea noastră aruncă rachete. Ce –o mai fi și astea? Îmi zic eu că nu mai văzusem așa ceva! Ajungând prin sate, îngropăm morții din căruțe.

De aici nu mai pot preciza datele căci îndurând mizerii grozave nu mai pot scrie zilnic. Ajung la apa Topolog unde stau o noapte întreagă pe pod cu ambulanța. Este rece și plouă. În zorii zilei văd căruțe multe cu civili în valea aceasta înconjurată cu dealuri. Apar patrulă inamice pe creastă. Maiorul Nițulescu plânge. Ne dăm după ambulanță spre a nu fi înpușcați. Se produce panică mare în toată valea: femeile își lasă pruncii de la piept și fug în pădure, bărbații lasă căruțele cu tot bagajul și copii mici și se duc prin pădure. Sunt trimiși vreo sută de soldați să risipească această patrulă. Făcând prizonieri câțiva nemți am văzut că fiecare avea câte o oală cu miere de albine legată de centiron. Trecem prin comuna Vârzaru unde ne-am întristat văzând cum soldații luau crucile de pe mormintele din cimitir și le ardeau pentru a se încălzi. Ajung la creastă, mă uit îndărât și văd panorama văii prin care trecusem. Era arhiplină cu căruțe pe trei rânduri, coloane formate din cuptoare de campanie, chesoane, tunuri, etuve trase de câte 12-14 boi. Cavaleria inamică șarjează, somează să stăm.(Halt!) Deși e ziuă, pe la 4 p.m. inamicul se servește de rachete, eu cred că pentru a ne intimida, căci până aici, în Munții Argeșului, nu mai văzusem drăcii de astea, însă noi eram mai veseli la vederea lor, dar ne și întristam căci după fiecare rachetă venea și un obuz în apropierea noastră.

După ce primim câte o pâine în comuna Vârzaru continuăm să mergem, prin noroiul mare împingând la ambulanță, zdrobiți de oboseală, uzi până la piele, cu picioarele ude căci opincile erau aproape rupte. Se împotmolesc ambulanțele în noroiul mare de pe șosea, caii nu mai pot trage de oboseală, dar nu putem sta în loc căci tremuram grozav fiind uzi, iar noaptea era foarte rece. Foc nu era voie de făcut căci ne vedea inamicul, ce era în apropiere.

Întâlnim populație civilă întorcându-se spre Olt, regretând că au plecat în refugiu, întrucât nu mai aveau bani și alimente. Ajungem în gara Bascov pe linia Curtea de Argeș, unde imbarcăm răniții în vagoane. A fost ultimul tren spre Pitești. Șeful gării ne spune că este un vagon cu tutun pe linie și că nu știe ce să facă cu el. Propun să-l deschidă și să dea la trupă tutunul decât să rămână la nemți. Încheie un proces-verbal, iscălim câțiva ca martori și în mai puțin de cinci minute tutunul a fost împărțit, eu am luat cinci lăzi și le-am dat slt. Lipianu de la aprovizionare. Drept recompensă mi-a dat și mie patru țigări de damă!!!! Ce-am zis în gând numai eu știu! [...]

Ne-am oprit în comuna Racovița unde am stat câteva zile. S-au dat lupte grele la Gara Nucet. Ne vin răniți grav. Pansăm într-o căruță mică. Populația își îngroapă avutul: pânzetură, haine, cred că și bani. Inamicul ne urmărește. Ajungem la Băleni-Sârbi, un sat mare și frumos unde populația ne primește cu pâine de casă, caldă, așa ceva de mult nu mai văzusem. Organizăm spital de campanie în școală

unde găsim o bibliotecă frumoasă ce se zice că e donată de doamna Cantacuzino. Sosesc răniți, printre care și un copil cu toracele afară, rănit și la picioare. Jucându-se cu o grenadă a omorât pe mama lui și două surori.[...]Ajungem în județul Prahova, ne împotmolim într-un pârau, intrăm în apa foarte rece îmbrăcați, cad obuze în jurul nostru, inamicul e aproape, nu mă mai tem de nimic căci m-am deprins ca fierarul cu scânteile. Noaptea, începe să ningă ușor, ne oprim și mă culc într-o șiră cu paie mulțumit că am dat de căldură. A doua zi dăm de armată multă venită în dezordine din jurul Bucureștiului.

Între 16/29 noiembrie-20 noiembrie/ 3decembrie 1916 s-a dat bătălia pentru București, desfășurată pe Neajlov și Argeș, pierdută de armata română¹²(n.a.).

Dimineață, mă duc în sat să caut pâine și văd la brutărie peste o mie de militari. Stau și eu cu speranța că voi putea lua o bucățică. Când așteptam la rând suntem atacați de inamic. Vreo 35-40 de nemți în goana cailor, cu carabină și lance, sabie, coifuri pe cap, strigau cât puteau: predai romanschi, predai. Pentru moment au produs panică mare, însă văzând că sunt puțini au fost împușcați, doar ofițerul a scăpat cu fuga.

Despărțindu-mă de ambulanță mă temeam să nu mă rătăcesc și să cad prizonier. Îmi ziceam că mai bine să mă rupă vreun obuz în bucăți sau vreun glonte în inimă decât să cad prizonier. Ajung în cătunul Varnița zdrobit de oboseală și trag la o cărciumă unde cer un rachiu. În timpul ăsta vine armată multă în dezordine cu căruțe, chesoane și tunuri pe patru rânduri. Stau la marginea șoselei și mă uit cu atenție la fiecare căruță ca să mă azvârl în ea. Zăresc una mai goală, mă reped la ea și când să pun piciorul în scară, de obosit ce sunt nu mă pot ridica, cad și trece roata din spate peste laba piciorului stâng. Cu mare greutate mă ridic de jos și merg pe marginea șoselei cu speranța că voi găsi vreun băț să mă pot sprijini. Unui camarad i se face milă văzându-mă schiopătând și mă ridică în căruța lui.

Bucuros că am ajuns unitatea mea, mă duc la furgon și când mă vede domnul căpitan Lazaride mă lovește cu cravașa fără milă zicându-mi că de ce am întârziat. După multe intervenții, cu lacrimi în ochi, sunt primit la furgon și mergem înainte zi și noapte, prin ploaie cu zăpadă, negură, trecem prin ape, ajungând în apropiere de Mizil. Aici văd pentru prima dată armată rusească¹³.

În sat mă rog de o femeie să-mi dea apă caldă și îmi spăl cămașa și indispensabilii căci nu mă primenisem de o lună și mai bine. Presat de inamic, ambulanțele se pun repede în mișcare, eu rămân pe jos și o iau pe șosea cu cămașa udă în mână până ajung în comuna Glodeanu Sărat, județul Buzău.

¹² Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 253.

¹³ G-ral col.(rtr) dr. Constantin Olteanu, *Relațiile militare de comandament româno-ruse în campaniile din 1916-1917*, în „Studii și Articole de Istorie”, LXXVIII, 2011, p.103. Marele Cartier General Rus a cerut generarului Zaincikovski, comandantul Corpului Expediționar Rus din Dobrogea, ca, în limita posibilităților „să evite să se angajeze în lupte de amploare cu trupele germano-bulgare”. Șeful Marelui Cartier General Rus, generalul Mihail Alexeev, cerea ofițerilor săi de legătură să convingă pe premierul român Ion I.C. Brătianu „că evenimentele impuneau retragerea forțelor române pe linia Siretului spre a realiza «o reducere» a întinderii frontului.

Întâlnesc multe automobile rămase în noroi. Ajung în satul Mihăilești. Regret că din cauza mizeriei nu știu datele fixe întrucât mă sălbăticeam, sau mai bine zis devenisem aproape un animal, doar atât știam că după zi vine noapte și după noapte vine zi. Descurajat că nu știam unde era ambulanța Diviziei a 13-a mă uit la cer și rog pe Dumnezeu să trimită ceva asupra mea, o bombă, un trăznet, ce-o crede El, pentru ca să sfârșesc odată, căci după toate astea n-am ce să mănânc și stomacul mă torturează rău.

Pe la mijlocul satului îmi apare înaintea elevul de administrație Iacob Burdea din orașul meu, Panciu. De bucurie uit de toate mizeriile și mă întretin cu dânsul vreo cinci minute.

Ajung în comuna Costești, unde jandarmii nu lasă pe nimeni să treacă spre Buzău. Erau aici militari români și ruși ce stăteau prin grădini. Rușii făceau gălăgie, injurau, cerând băutura. Adorm cu capul pe o masă într-o cârciumă și peste noapte mă trezesc într-un mare scandal provocat de câțiva ruși beți. Nu știu cât o fi ora căci deși aveam ceas la mine nu-l scoteam de la vestă de teama rușilor.

M-am găsit cu Ambulanța Diviziei a 13-a și primim ordin să trecem în dreapta, mergând spre Buzău. În Gara Buzău aflăm că Mizilul e ocupat și inamicul e în prima gară între Buzău și Mizil. Mergem peste câmp, căci pe șosea nu era posibil din cauza rușilor care ne întrecuseră la fugă. Ne oprim în comuna Cochirleanca județul Râmnicu-Sărat, unde domnul sublocotenent Lipeanu avea în arendă o moșie. Seara s-a tăiat o vită, frigem carne și mâncăm. Pe la 12 noaptea primim ordin de plecare și în convoi luăm vreo 20 de vite și vreo 25 de porci.

Nu putem merge mare lucru din cauza întinericului și a negurii dese, în viața mea nu mai văzusem așa ceva. Se opresc ambulanțele, porcii se risipesc peste câmp, aducem vitele într-o curte, și mă așez lângă un foc făcut de camarazii de la Regimentul 23 Artilerie. Majoritatea porcilor au fost omorâți până în ziuă de topoarele artileriștilor!!! În zorii zilei luăm vitele și pornim la drum. Ajungem lângă Râmnicu Sărat în satul Dărămați, vărăm vitele într-o curte la o clăie cu fân. Femeia ne blestemă, dar ce să facem, dacă războiul nu cunoaște legi!!!

În zorii zilei plecăm. Unul din sanitari fură o pereche de cizme și un mânz, dar femeia îl ajunge și i le ia îndărăt.

Dincolo de Râmnicu Sărat, în partea spre Focșani, din cauza piciorului rămân în urmă și intru într-o mlaștină, noroiul ajungând mai sus de genunchi. Cu mâinile agățate pe un zăplaz, văzând că de ce merg tot mai adânc e noroiul, mă întorc, opincile îmi ies din picioare și tremurând ajung la o foc făcut de soldați unde mă încălzesc nițel. Se face ziuă și înaintez pe lângă calea ferată, unde spre seară ajung la Sihlea. Dormim într-un vagon deschis, adică dormeau alții căci eu de vreo 15 nopți de când nu mai puteam dormi din cauza păduchilor. Se face ziuă și privesc cu jale la camaradul meu Naftule Sulițer cum doarme și cu mâna se scarpină în sân căci umblau păduchii pe el ca furnicile. Ca să mai scăpăm de păduchi, unde găseam câte un foc mai mare scoteam cămașa și o puneam în para focului. Sosește un tren și ne agățăm și noi de el. Ne duce până la Cotești, iar de aici o luăm pe jos.

Pe la 2 p.m. ajung la Focșani. Camaradul meu se duce la părinți, iar eu mă duc la fostul meu patron, Nicolae Constantinescu. La vedere mea rămâne împietrit, atât el cât și domnul slt. Tomescu, fratele contabilului de la Banca Podgorenilor din Panciu: hainele rupte, opincile fără tălpi de se vedeau degetele, o căciulă ruptă pe cap, barba nerasă de două luni. Și eu m-am înfiorat de mine când m-am uitat în oglindă. În drumul spre Mărășești am întâlnit pe doamna Israil și pe domnul Garabet Burdea din Panciu. Când m-a văzut doamna Israil a început să plângă iar domnul m-a compătimit. Pe la 6 seara ajung în satul Mărășești și în dosul gării mănânc ceva. Stând la masă mă recunoaște o fostă chelneriță din Panciu. La vederea mea i se face milă și plânge văzându-mă în halul în care eram, iar la plecare îmi oferă o sticlucă cu coniac. Îi mulțumesc și plec spre Haret, unde mă ajunge o căruță militară de la un centru de instrucție din satul Diocheți. Merg cu ei până în localitate apoi o iau pe jos și mă ajunge o trăsură. Îi rog să mă ia și pe mine. Deși era întuneric se vede că m-au recunoscut după glas căci a oprit trăsura, m-am suit pe capră și aflu de la vizitiu că erau de la moara domnului Apostoleanu. Îmi spun să mă feresc la intrarea în Panciu că este Brigada a 7-a mixtă care prinde militarii răzleți și îi trimite pe frontul de la Soveja.

Ajung în dreptul gării, le mulțumesc din inimă și merg prin dosul cimitirului, merg cu prevedere să nu fiu observat și ajung la poarta casei unde locuiam, în strada Carol. Bat ușor în ușă căci mă temeam să nu fie vreun militar încartiruit, se deschide și apare mama. Îi fac semn să tacă, dar mama de emoție începe să plângă, iar nepotul Ghiță întreabă cine e ăsta?! Îmi cade o lacrimă din ochi, o rog pe mama să-mi încălzească apă iar pe băiatul din salonul meu de frizerie îl pun să mă tundă cu mașina, mă rade, mă fac lejer, cu prevedere ca să nu las păduchii prin casă, bundița o arunc în pod căci era atât de încărcată cu insecte încât aproape se mișca singură. Fac o baie bună într-un găletar, iar în timpul ăsta mama îmi vâără hainele în benzină pentru a distruge ouăle, căci aproape se albiseră de multe ce erau. Aflu că mâine e Sfântul Nicolae. Cer surorii Maria colonie și îmi dă circa jumătate de litru cu care îmi spăl tot corpul după baie.

Le mai cer ca mâine să cumpere alifie ca să am la mine să mai dau pe corp. Sora îmi ia carnetul meu cu notițe din campanie și citește. Mă așez în pat. Pot spune că în viața mea n-am simțit atâta fericire și delicioasă ca acum, stând învelit și cu corpul pe o saltea de lână. Mă deștept pe la ora 4:30 după masă. Dormisem 14 ore fără întrerupere, dar parcă nu dormisem deloc. Mama îmi spune că sforăiam atât de tare încât se îngroziseră toți din casă și mă clătinau cu putere, mă strigau tare, ca să mă deștept din somn, însă a fost imposibil. Mănânc vreo două-trei linguri de supă de pasăre, reamintesc de trăsura pentru drum și pun din nou capul pe pernă și dorm până la 5 dimineața când sunt deșteptat de mama, spunându-mi că trăsura e gata.

7 dec. 1916. Mă îmbrac, spun câte ceva ce să facă în caz de invazie a inamicului în oraș, îmi iau rămas bun și plec direct la Tecuci. Pe la Crucea de Jos observ că am uitat carnetul cu însemnări acasă. Ajung pe la ora 10 în Tecuci și caut ambulanța noastră câteva ore prin toate barierele orașului și pe maidanuri. De vite

nu vroiam să știu nimic, căci îmi ziceam eu, țara nu m-a chemat să fiu văcar. Spre seară merg în Gară unde era lume multă, majoritatea militari, dar niciun cunoscut, nici nimeni nu știe de ambulanță. Ca să nu fiu luat la întrebări de patrula militară mă culc pe niște lăzi sanitare ale altei unități. Pe la două noaptea mă trezesc și văd că se pregătește un tren care merge în Moldova. Era arhiplin dar mă agăț pe scara unui vagon.

8 dec. 1916. Trenul pornește spre Bârlad, făcând pauze mari prin stațiile Frunzeasca, Berheci și Ghidigeni. Aici, pentru că trenul a anunțat că stă mult, mă hotărăsc să plec pe jos, știind că la Bârlad am cunoștințe multe. După masă sunt în Bârlad și mă duc la camaradul Ionescu zis Bighileală, frizer și el, care mă primește bucuros peste noapte. Îmi dă o pernă și mă culc pe un țol jos.[...]

9 dec.1916. Pe la ora 10 dimineața aflu că a sosit Ambulanța în oraș. Mă bucur foarte mult. Mă văd cu câțiva sanitari, de vite nu aflu nimic. Umblăm hoinari prin oraș, mâncăm și bem, căci aici se găseau de toate. [...]

11 dec. 1916. Aflu că e un tren de plecare în sus și într-adevăr mă sui în el, dar pornesc abia pe la 2 ziua; la a doua stație trenul se oprește și rămânem pe loc. E ger aspru. Lângă linie, în gară, e un foc. Sunt câțiva tineri refugiați din Muntenia ce stau în jurul focului și învârt sfecle pentru a se coace. Mă așez și eu pe lângă foc și adormind îmi ia mantaua foc la spate. Mă trezesc, sting mantaua și nu mai pot adormi din cauza gerului. Mi se pare un an până la ziua.

12 dec. 1916. Pe la ora 7 pleacă trenul, dar merge foarte încet, așa că ajung la Vaslui spre seară. E tren de marfă și mergem pe platformă. Dorm pe vagon. E grozav de rece căci acum îmi lipsește și bondița.

13 dec. 1916. Pe la ora 10 dimineața sosesc în Iași. Simt că am căpătat iar păduchi. Mă găsesc cu câțiva sanitari care îmi spun că avem destinația spre Hârlău. Seara mă duc la hotelul de vis-a-vis de hotel Traian și întreb de o cameră însă portarul văzându-mă în așa hal, cu mantaua ruptă și murdar de fum pe obraz și pe haine de la locomotivă, nici nu vrea să audă și îmi întoarce spatele!!! Cam trist pentru mine dar nu mă intimidiez și-l rog din nou foarte politicoasă să facă tot posibilul să-mi dea un pat căci plătesc bine. După multă insistență acceptă și îmi cere doi lei în plus. Accept, ce să fac? Bani aveam, dar cînste nu aveam din cauza hainelor!

14 dec.1916. Pe la 8 dimineața ies în stradă și umblând așa fără rost, întîlnesc pe la Mitropolie un furgon de la Ambulanța noastră. Îl rog pe furgonier să oprească, dar el dă bici cailor. Mă duc pe jos până în Copou și-mi spune cineva că ar fi trecut ambulanța pe aici. Ajung la Pirotehnice, dar a trebuit să mă întorc că era imposibil să mergă ambulanța din cauza drumului impracticabil.

15 dec. 1916. După o noapte dormită în gară, pe peronul rece, ies în oraș și văd lume multă, refugiați de prin Muntenia, cu bagaje, cu copii, unii veneau în Iași, alții vroiau să plece, un fel de alandala. Privesc diferite tipuri de ruși, francezi, mai știu eu ce? Era un fel de Babilon. Se face seară, vin iar în gară, ocup același.....pat!.

16 dec. 1916. Mă duc la o cafenea din apropiere, căci nu mai puteam de frig, se răcise sângele în vine. Iau un ceai la iuțea și vin în gară, unde stau până când

pornește un tren spre Pașcani. Mă agăț și eu pe scara vagonului și ajung la Târgu Frumos (cu numele, că numai frumos nu e!). Obosit, mă retrag la o cafenea, unde iau un ceai. Majoritatea clientelei sunt fii lui Israel. Eu pricep puțin limba și obiceiurile lor și aflu că azi e vineri și că este baie în oraș. Bucuria mea, căci mă umpluse iar păduchii. Găsesc repede baia căci orașul e mic, o baie destul de infectă însă eram mulțumit că am găsit-o și pe asta. În baie fac cunoștință cu un bătrân evreu, el îmi vorbește în limba lui crezând că sunt evreu. Eu am priceput naivitatea lui și caut să speculez, întrucât eram îngrijorat că n-aveam unde dormi.

Ajung acasă la bătrân. O căsuță mică compusă din două camere, o bătrână, două domnișoare drăguțe și un băiat de vreo 12 ani. Ne așezăm la masă, moșul zice o rugăciune, eu pun capela pe cap, că așa e uzul la evrei și încep să mănânc. Totodată aveam grijă să mă fac plăcut față de domnișoare spunându-le glume pentru a le provoca la râs.

18 dec. 1916. Ajung la Hârlău cu o căruță pe care am plătit 12 lei, căci nu puteam să mai merg. Aici aflu că e cartierul Diviziei a 13-a, deci și ambulanța noastră. Vin soldați bolnavi din retragere, răciți, murdari și cum sosesc cad la pat.

19 dec.1916. Ninge. Mă duc la o cafenea unde mă distrez nițel jucând biliard. Ambulanța sosise tot pe 18 decembrie. M-am mirat de așa potrivăală.

20 dec.1916. Vreme rea. Cantonament am foarte prost, dorm pe jos. E armată multă aici.

21 dec. 1916. Se lucrează în Școala de Băieți, niște paturi pe toată lungimea sălilor de clasă, pentru primirea bolnavilor.

22 dec. 1916. Stăm la gazdă la moș Gheorghe B. Care ne cântă din fluiet, iar sergentul Comănescu din Ploiești ne distrează cu cântece din gură. Gazda e un om bătrân de vreo 75-80 de ani stă după o sobă mare cum numai prin Moldova se văd. Baba e mai vîoie, seara se culcă pe vatra sobei, căci e mare, iar moș Gheorghe doarme jos lângă vatră, iar noi înșirați prin casă.

23 dec. 1916. E ziuă. Moș Gheorghe ne povestește că n-a dormit toată noaptea din cauză că baba a uitat.... rubinetul deschis!!! Și puțin a fost să nu se asfixieze! Noi facem haz!

24 dec. 1916. Facem pregătiri cu amenajarea spitalului în școală și ne gândim că mâine e Crăciunul. Oftăm că nu suntem cu familiile noastre.

25 dec. 1916. Azi e Crăciunul. Prima zi când ni se dă în Hârlău mâncare de la cazan: carne de porc cu varză sau mai bine zis un fel de ciorbă lungă cu varză, pâine cu mălai care e ca piatra, greu de mistuit. La gazdă baba face niște tochtură (zice ea) și ne invită și pe noi, însă la vederea vasului în care e făcută ne pierе pofta!

26 dec. 1916. La spital bolnavi mulți, unii se plâng de febră. Pe paturi s-au pus paie.

27 dec. 1916. Domnul maior Nițulescu se interesează de starea bolnavilor. Eu mă ocup de foile de dietă, iau temperatura bolnavilor, fac frecții, pun ventuze, împart hrana. Bolnavii n-aveam cu ce-i schimba, și fiind patul comun se infectează unul de la altul.

28 dec.1916. Se îngreunează serviciul. Suntem vreo patru sanitari la salon, restul sunt împărțiți prin oraș. Lucrăm de-a valma.

29 dec.1916. Se simte lipsa alimentelor. În oraș ne hrănim mai mult cu compot de prune de pe la evrei.

30 dec.1916. Primim bolnavi. Se vorbește de tifos exantematic dar nu se cunosc fazele bolii.

31 dec. 1916. Se completează salonul cu bolnavi și ne mai având paturi punem bolnavii pe jos, pe paie. Milioane de păduchi pe ei! Avem și un sanitar bolnav greu, răcit la plămâni.

1 ian.1917. La ora 8 dimineața încetează din viață primul bolnav (pe anul acesta – n.a.) și fiind sanitar, ne întristăm gândindu-ne la ce suferițe vom mai ajunge. E zăpadă.

2 ian. 1917. Avem acum peste 200 de bolnavi internați în spital. Muncim din greu ziua, căci nu avem termometre, doar unul singur. Sărim cu picioarele printre bolnavi, căci sunt la un loc. Din această cauză se iau și pe mine insectele. Mă simt foarte obosit făcând frecții bolnavilor.

3 ian. 1917. Ne sosesc câțiva bolnavi cu pete pe ei. Medicii bănuiesc că ar fi tifos. Vin la vizită și câțiva cunoscuți din Panciu – Iosub Iosubaș, Nicolae Voinea și Mittelman Calțaru din Odobești. Toți se plâng de bătaie de inimă, zic ei (miocardită). Doctorul Calu îi repartizează pe la servicii mai ușoare.

4 ian. 1917. Aflu că inamicul s-a oprit la Putna¹⁴ și e cam la 7 kilometri de Panciu. Sunt trist, căci mă tem să nu bombardeze orașul și nu știu nimic de acasă. Ne vin soldați cu picioarele degerate și mâinile date în cangrenă. Vreau să scot gheata de pe piciorul unuia dintre soldați și spre mirarea mea văd laba piciorului neagră și uscată. L-a trimis la Spitalul Ghica pentru amputație. Timpul e frumos astăzi, un soare de iarnă.

¹⁴ G-ral col.(rtr) dr. Constantin Olteanu, *op. cit.*, p.103. Trupele române și Corpul Rus care operase în Dobrogea, s-au retras, prin lupte, pe aliniamentul general: Carpații Răsăriteni-râul Putna-Siretul Inferior-Dunărea maritimă, oprind aici definitiv ofensiva germano-austro-ungară și turco-bulgară.